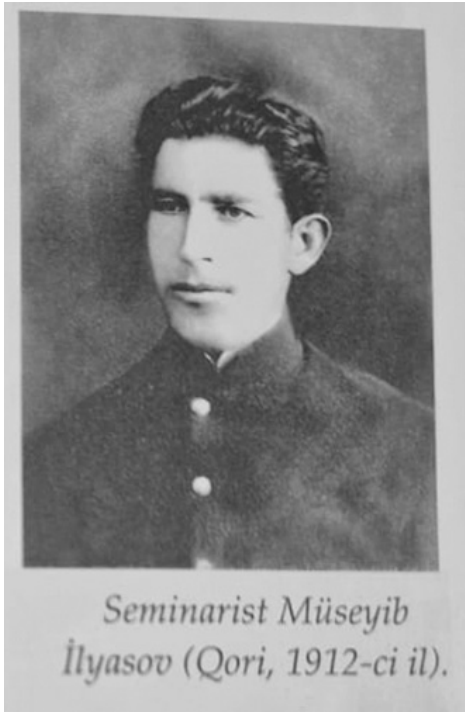
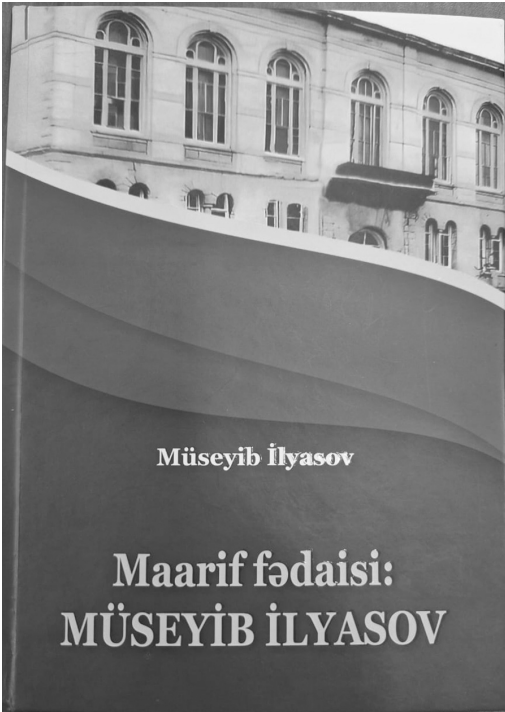

Yazılmamış epopeyanın xülasəsi

Professor Müseyib İlyasovun “Maarif fədaisi: Müseyib İlyasov” adlı kitabı üzərində gəzişmələr

Şahgö-rən. Bu adda adam indi çətin tapıla. Şahgö-rən - mənim babamın babasının babası olub. Bu xalis qızılbaş adını indi hə-tta bizim nəslimizdə də daşıyan yoxdur. Nə-dənsə nəslimizin adı da ulu babamız Şahgö-rənin yox, onun oğlu İlyasın (el arasında Eylas deyilir) adına bağlanıb - işğala qədər La-çın rayonunun Oğuldərə kəndində kompakt yaşamış əhalinin bir tirəsi İlyaslar, yaxud İl-yas uşağı (el dilində Eylaslar, Eylas uşağı) adlanır. Buna görə Şahgö-rəndən fərqli ola-raq İlyas adı nəsil-dən-nəslə ötürülməklə ya-şadılıb, bütün törəmələrinin olmasa da, bir qisminin soyadında varlığını qoruyub. An-caq İlyaslar nəslinin indiki Laçın ərazisinə yerləşmiş biz ata uşağından aralıda, başqa bölgələrdə də (məsələn, Qubadlıda) ayrıca qanad kimi, eyni kök üstündə bitmiş bir bu-da-q kimi müstəqil şəkildə artıb törədiyini nəzərə alsaq, belə qənaətə gəlmək olar ki, nəslin adı Şahgö-rən oğlu İlyasın da yox, on-dan bir neçə qurşaq əvvəl yaşamış babala-rından hansısa birinin adıyla bağlıdır.

İlyaslar soyu Qaraçanlı oymağının bir qanadı, qaraçanlılar isə Şah İsmayılın sağ yanında yer almış qatıncı qızılbaş tayfası-nın bir qoludur. On altıncı əsrin əvvəllərinə qədər qaraçanlılar istər aq-qoyunlu, istərsə də səfəvi təbəəsi sifətiylə indiki Türkiyə ərazisində, Ərzurum civarında yaşayıblar. Çaldıran savaşından sonra (bəlkə də əvvəl) amansız təqiblərə məruz qalmış əksər qızılbaş tayfaları kimi onlar da yurdlarından di-dərgin düşüblər, yer dəyişə-dəyişə, nəhayət, Şərur-Dərələyəz mahalında məskunlaşıblar. Nəslin bir qismi Dərələyəzdə həmişəlik yurd salıb, bir qismi də sonradan Şərqi Zən-gəzur ərazisinə dağılışıb. Bildiyim qədər Kəlbəcər rayonunda qaraçanlıların yaşadığı bir neçə kənd var. Qubadlı bölgəsində isə bizimlə bir kökdən olan ilyaslılar məskunla-şılıb, onların tanınmış nümayəndələri ara-sında məşhur çekist Qara İlyasov, böyük şairimiz Ramiz Rövşən də var. Təəssüf ki, ayrılıq müddəti uzandıqca qohumlar, doğ-malar arasında əlaqələr də itib.

Tarixi məxəzlər göstərir ki, Şahgö-rənlə oğlu İlyas ailələriylə birgə Dərələyəzin Obana kəndində yaşayıblar. 1831-42-ci illə-rin məlumatına görə, cəmişi beş ailədən ibarət bu kəndin 13 kişi, 25 qadın sakini olub. Türkmənçay müqaviləsindən sonra tərtib olunmuş “Dərələyəz mahalının kame-ral təsviri” adlı mənbədə yazıldığına əsas-lansaq, həmin illərdə Şahgö-rən oğlu İlyasın təqribən otuz, arvadı Şahsənəmin iyirmi beş yaşı varmış. Buradan da belə çıxır ki, İlyas-lar nəslinin ulu babası aşağı-yuxarı on doq-quzuncu yüzilliyin əvvəllərində dünyaya gəlib.

Həmin mənbənin verdiyi məlumatla gə-rə, Obana kəndinin əhalisi 1831-ci ildən sonra oradan köçüb, ancaq hara köçdükləri bəlli deyil. Məlumatın davamına 1874-cü il-də tərtib olunmuş “Zəngəzur qəzasının ka-meral təsviri” adlı başqa bir mənbədə rast gəlinir. Burada verilən bilgilərə əsasən ay-dın olur ki, Şahgö-rən oğlu İlyas oğlanları Məmməd (50 yaş), Həsən (45 yaş), bir də İbrahimplə (35 yaş) birlikdə Şərqi Zəngəzur ərazisinə, indiki Laçın rayonunun Qaraçanlı-Künbəzli kəndinə köçüb orada məskunlaşıb. Bu üç qardaşın törəmələri - İlyaslar nəslinin üç tirəsi bu gün də Məmmədli, Həsənli, İb-rahimli adlarıyla tanınır.

Fəqət bu kənd də uzun köç yolunun son dayanacağı olmayıb. On doqquzuncu əsrin axırlarına doğru İlyas babamız hər üç oğlu-nu ailələriylə birgə yanına alıb indiki Oğul-dərə kəndinin ərazisinə köçüb, burada qo-humu Məcnun Allahverdi oğluyla birgə kəndimizin bünövrəsini qoyub. İlyas oğlu İbrahimin altı oğlundan sonuncusu - Müse-yib İbrahim oğlu İlyasov məhz bu kənddə dünyaya gəlib.

Gələcək maarifçinin atası, mənim baba-mın babası Kərbəlayı Molla İbrahim, günü-müzə çatmış sənədlərə inansaq, 1839-cu il-də anadan olub. Dövrünün açıq fikirli, qa-baqcıl, hörmətli şəxslərindən sayılıb. Dini təhsil alsa da, din xadimi kimi fəaliyyət gös-tərməyib, sadəcə, savadlı olduğuna görə el arasında ona “molla” deyər müraciət eləyər-mişlər. Kərbəlayı İbrahim on doqquzuncu əsrin sonlarında Oğuldərə kəndində öz he-sabına ibtidai məktəb açıb, Güney Azərbay-candan olan bir savadlı mollaı həmin mək-təbdə dərs demək üçün kəndə dəvət eləyib. Özü 1903-cü ildə dünyadan köçsə də, açdığı məktəb 1920-ci illərə qədər fəaliyyət göstə-rib.

İbrahimin altı oğlu olub: Ağakəşi (üzə-rində gəzişdiyimiz kitabın müəllifi Müseyib müəllimin babası), Balakəşi, Qənbər, Əli (atam Ağə Əliqəmə oğlunun babası), Zülfü-qar, Müseyib. Oğlanlarından son üçü ibtidai təhsilini atalarının açdığı məktəbdə alıb. Əli sonralar Minkənddə yerləşən rus-tatar mək-təbində təhsilini artırdığına, bir neçə dil bil-diyinə, həm də bir müddət Sultan bəyin ya-nında, daha sonra Gorusda mirzəlik elədiyi-nə görə el arasında Mirzə Əli adıyla tanınıb. Zülfüqar mədrəsə bitirib ali ruhani dərəcə alandan sonra səkkiz il (1910-1918) Göyçə mahalının qazisi kimi dini vəzifə yerinə ye-tirib. 1937-ci ilin avqust ayında guya dini təbliğat apardığına görə saxta ittihamla həbs olunub, sentyabrın sonlarında Nargin adasın-da güllələnib. 1958-ci ildə digər repressiya qurbanları kimi Zülfüqar İbrahim oğlu İlyas-ov da bəraət alıb.

Kərbəlayı İbrahim oğullarının sonbeşiyi Müseyibin qəziyyəsi, faciəsi isə bir cümlə-yə, bir abzası sığan deyil...

Bütün bu deyilənlər bizə - İlyaslar nəslin-nin yeni yetişən törəmələrinə əvvəllər dil-dən-dilə, necə deyirlər, şifahi şəkildə, rəva-yət, dastan kimi gəlib çatardı. İndi isə əli-mizdə daşdan keçən sənədlər, mötəbər xati-rələr əsasında yazılmış ömür kitabı var. Bu kitab İlyas uşağının ziyalı nümayəndələrindən biri, pedaqogika üzrə elmlər doktoru, ADPU-nun kafedra müdiri, öz qəhrəmanının həm adını-soyadını daşıyan, həm də yolunu davam etdirib məsləkini yaşadan professor Müseyib İlyasovun uzun illərdən bəri çəkdi-yi zəhmətin, apardığı araşdırmaların bəhrə-sidir.

Elə buradaca indiyəcən heç kimə açma-dığım bir uşaqılıq arzumu bölüşmək istər-dim: orta məktəbdə oxuduğum illərdə başı-bəlalı nəslimizin taleyindən danışan böyük bir dastan (saqa) bağlamaq, “İlyas uşağı” adlı təxminən iki yüz illik bir dövrü əhatə eləyən çoxşaxəli, çoxcildli ailə epopeyası yazmaq arzusundaydım. O zaman belə bir nəhəng işin altına girməyə, əlbəttə, hazır deyildim, sonrakı çətin illərin reallıqları isə bir çox uşaqılıq xəyalım kimi bu arzumu da küsdürüb çin çıxmamış dileklər, puça çıxmış xəyallar arxivinə göndərdi. Nə yaxşı Müseyib müəllim bu kitabı qələmə aldı, əc-dadımız qarşısında borcumuzu hamımızın əvəzindən ödədi.

davamı növbəti sayımızda

F. Uğurlu